

АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.9

Білоус О. В.

аспірант

Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ: КРИТЕРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ, СТРУКТУРА, ЗАВДАННЯ

LAW ENFORCEMENT AUTHORITIES AND LAW ENFORCEMENT ACTIVITY: DEFINITION CRITERIA, STRUCTURE, TASKS

У статті надається аналіз системи правоохоронної діяльності з позиції визначення її цілей і завдань, характеристики її структури, а також її співвідношення з іншими видами діяльності органів державної влади. Автор наголошує на потребі розробки комплексної моделі правоохоронної діяльності, яка б визначила органи державної влади, для яких реалізація цієї діяльності є пріоритетним завданням. Зроблено висновок, що застосовуючи наукову термінологію, доцільно мати як критерії верифікації правоохоронної діяльності, так і критерії фальсифікації тієї діяльності, яка хоча і наближається до правоохоронної, але насправді нею не є. Найбільш спорідненою з правоохоронною діяльністю є контрольна діяльність. Більше того, цілий ряд правоохоронних органів, реалізуючи завдання охорони та захисту прав людини і громадянина, так чи інакше виконують контрольні функції. Але суттєва відмінність між цими двома групами органів полягає у тому, що для правоохоронних органів контрольна діяльність вступає лише засобом охорони та захисту прав людини, тоді як для контрольних органів пріоритетною є функція контролю, а не охорони права. До таких органів відносяться: а) контрольно-координуючі органи; б) органи парламентського контролю; в) розвідувальні органи; г) органи з контрольною функцією (Рахункова палата України, органи державного контролю за цінами, інспекції державно-будівельного контролю, органи виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, органи державного контролю якості лікарських засобів, органи Пенсійного фонду України, органи державного пробірного контролю, органи державної статистики, виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, органи державного пожежного нагляду, органи залізничного транспорту, органи морського та річкового транспорту, органи повітряного транспорту, адміністративні комісії при виконавчих органах влади, військові комісаріати, органи Міністерства праці та соціальної політики України, органи рибохорони, органи мисливського господарства, органи державного ветеринарного контролю та ін.). Тому, говорячи про правоохоронну діяльність та про правоохоронні органи, важливо відрізнити їх від різноманітних контрольних органів державної влади, або таких органів, для яких виконання контрольної функції є одним з основних напрямів їх функціонування.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, правоохоронні органи, права людини і громадянина, правова держава, національне законодавство, правосуддя.

The article provides an analysis of law enforcement in order to determine the specifics of its goals and objectives, the characteristics of its structure and its relation to other activities of public authorities. The author stresses the need to develop an integrated model of law enforcement, which would define the state authorities, for which the implementation of these activities is a priority. It is concluded that using scientific terminology, it is advisable to have both criteria for verification of law enforcement activities and criteria for falsification of activities that, although close to law enforcement, but in fact it is not. The most related to law enforcement activities is control activities. Moreover, a number of law enforcement agencies, implementing the tasks of protection and defense of human and civil rights, in one way or another perform control functions. But the essential difference between these two groups of bodies is that for law enforcement agencies control activities are only a means of protection and defense of human rights, while for control bodies the priority is the function of control, rather than protection of rights. Such bodies include: a) control and coordinating bodies; b) parliamentary control bodies; c) intelligence agencies; d) bodies with control function (Accounting Chamber of Ukraine, bodies of state control over prices, inspections of state-building control, bodies of executive power in the field of standardization, metrology and certification, bodies of state control of quality of medicines, bodies of the Pension Fund of Ukraine, bodies of state test control, state statistics bodies, executive committees of village, settlement, city councils, state fire supervision bodies, railway transport bodies, sea and river transport bodies, air transport bodies, administrative commissions at executive bodies, military commissariats, bodies of the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine, fish protection bodies, hunting economy bodies, state veterinary control bodies, etc.). Therefore, speaking about law enforcement activities and law enforcement agencies, it is important to distinguish them from various control bodies of state power, or those bodies for which the performance of the control function is one of the main areas of their operation.

Key words: law enforcement, law enforcement authorities, human rights, state of law, national law, justice.

Проблематика правоохоронної діяльності, специфіки її реалізації та нормативних, організаційних, інституціональних основ її забезпечення становить один з найважливіших напрямів досліджень сучасної юридичної науки. Особливої ваги це положення набуває в контексті процесів переосмислення правової дійсності та ролі держави у регулюванні суспільних відносин, про які пише академік О. Петри-

шин [1]. Причому, ці дослідження реалізуються не лише з позицій загальної теорії правоохоронних органів, але й у галузі адміністративного права, конституційного права, теорії держави і права тощо. У цьому сенсі можна стверджувати, що питання визначення поняття та системи правоохоронної діяльності мають науково-теоретичну і практичну значимість для сучасної юридичної науки.

Разом з тим, необхідно наголосити на тому, що звернення до аналізу системи правоохоронної діяльності має ознаки наукової актуальності. По-перше, необхідно наголосити на тому, що сам факт конституційного визначення України як правової, соціальної і демократичної держави (мається на увазі стаття 1 Конституція України), який, за словами академіка О. Скрипнюка, визначив на багато років наперед весь подальший державно-правових розвиток України [2], змушує науковців звертатись до дослідження тих базових функцій держави та основних напрямів її діяльності, які власне і дозволяють їй реалізовувати ті функції, що притаманні даному типу держави. Одним з таких напрямів діяльності, без яких неможна уявити собі демократичну і правову державу, є правоохоронна діяльність, яка покликана не тільки гарантувати законність і правопорядок в державі, але й сприяє забезпеченню, охороні та захисту прав і свобод людини і громадянина. По-друге, не можна не відзначити того, що наразі саме з реформуванням системи правоохоронної діяльності пов'язана подальша інтеграція України до спільноти сучасних демократичних держав. Справді, саме від ефективності даного виду діяльності, від створення належних та науково обґрунтованих основ її реалізації і забезпечення в Україні, залежить успішність як внутрішнього державно-правового розвитку України, так і її подальшої міжнародної (зокрема – європейської) співпраці. Таким чином, дослідження системи правоохоронної діяльності має наукову актуальність і істотну значущість для процесів розвитку Української держави та становлення громадянського суспільства.

Таким чином, ставлячи на меті дослідження системи правоохоронної діяльності, як вона тлумачиться у сучасній юридичній науці на у чинному національному законодавстві, необхідно розв'язати такі конкретні завдання: а) охарактеризувати основні цілі та завдання правоохоронної діяльності в системі функцій сучасної правової держави; б) визначити поняття структури правоохоронної діяльності; в) виявити специфіку правоохоронної діяльності по відношенню до споріднених видів діяльності органів державної влади.

Реалізація правоохоронної діяльності, маючи своєю метою охорону конституційно визначених і проголошених прав людини і громадянина, передбачає виконання ряду завдань. Доволі часто серед завдань, що стоять перед правоохоронною діяльністю виділяють основне, навколо якого формується своєрідне «дерево цілей» правоохоронної діяльності. Так, на думку І. Лавринчук, таким основним завданням є охорона кожного члена суспільства від несправедливого поводження з боку інших осіб [3]. Хоча, подібне формулювання може викликати певні запитання. Насамперед стосовно того, чи слід розглядати у якості правоохоронної діяльності, яка спрямована на захист особи від неправомірних дій органів державної влади? Дійсно, виходячи з наведеного визначення, суб'єктом посягання на те чи інше право виступають виключно інші фізичні особи. Існують

ещо інші підходи згідно з якими основним завданням правоохоронної діяльності слід вважати не захист конкретних осіб, а загальне гарантування функціонування суспільних відносин, а отже і всіх їх учасників, що регулюються правом [4]. Схожу позицію аргументує І. Солов'євич, яка вважає, що головним завданням правоохоронної діяльності є забезпечення функціонування системи праввідносин та її захист від будь-яких посягань [5].

Не сперечаючись з доцільністю виділення при аналізі сутності та специфіки правоохоронної діяльності певного «основного завдання», варто зауважити, що дещо більш продуктивним видається інший спосіб. Справді, серйозною вадою щойно описаних моделей є можливість критики правомірності тих підстав, на яких одне з завдань окреслюється більш важливим ніж інше. У цьому сенсі, можна поставити запитання яке з завдань, – наприклад, здійснення оперативно-розшукової діяльності чи розслідування злочинів, – є більш важливим? Очевидно, що не лише відповідь на це запитання є доволі складною, але й саме запитання виглядає майже неправомірним.

У ході своєї діяльності одні й ті самі правоохоронні органи можуть виконувати одразу ж декілька функцій, що віднесено до групи головних правоохоронних функцій.

Як приклад можна навести Закон України «Про національну поліцію», у статті 23 якого зазначається, що поліція, відповідно до покладених на неї завдань: 1) здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень; 2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення; 4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення; 5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події; 6) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності; 7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом; 8) у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання; 9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення; 10) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеро-

портах, морських та річкових портах, інших публічних місцях; 11) регулює дорожній рух та здійснює контроль за дотриманням Правил дорожнього руху його учасниками та за правомірністю експлуатації транспортних засобів на вулично-дорожній мережі; 12) здійснює супроводження транспортних засобів у випадках, визначених законом; 13) видає відповідно до закону дозволи на рух окремих категорій транспортних засобів; у випадках, визначених законом, видає та погоджує дозвільні документи у сфері безпеки дорожнього руху; 14) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я; 15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом; 16) забезпечує безпеку взятих під захист осіб на підставах та в порядку, визначених законом; 17) у межах своєї компетенції, визначеної законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі; 18) вживає заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі; 19) здійснює охорону об'єктів права державної власності у випадках та порядку, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, а також бере участь у здійсненні державної охорони; 20) здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності; 21) здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ; 22) здійснює у визначеному законом порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин; 23) здійснює контроль у межах своєї компетенції, визначеної законом, за дотриманням вимог режиму радіаційної безпеки у спеціально визначеній зоні радіоактивного забруднення; 24) сприяє забезпеченню відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості; 25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав

або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України; 26) здійснює оперативно-розшукову діяльність відповідно до закону; 27) вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку під час примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), здійснює привід осіб за рішенням тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, здійснює привід у виконавчому провадженні, здійснює розшук боржника чи дитини у виконавчому провадженні у випадках, передбачених законом або рішенням суду. Залучення для проведення виконавчих дій працівників поліції здійснюється за вмотивованою постановою виконавця, яка надсилається керівнику територіального органу поліції за місцем проведення відповідної виконавчої дії. Відмова у залученні поліції для проведення виконавчих дій допускається лише з підстав залучення особового складу даного територіального органу поліції до припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень, а також для подолання наслідків масштабних аварій чи інших масштабних надзвичайних ситуацій; 28) забезпечує інформування Комісії з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти, у тому числі осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин; 29) виявляє транспортні засоби особистого користування, тимчасово ввезені на митну територію України громадянами більш як на 30 діб та не зареєстровані в Україні у встановлені законодавством строки; 30) вживає заходів для виявлення неправомірного керування транспортними засобами, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме: порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту; транспортні засоби використовуються для цілей підприємницької діяльності та/або отримання доходів в Україні; транспортні засоби передано у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили їх на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, а також заходів для виявлення неправомірного розкомплектування таких транспортних засобів [6].

На відміну від головних правоохоронних функцій, до групи допоміжних можна віднести: контроль-наглядову, дозвільну, правороз'яснювальну, аналітично-методичну, інформаційну, координаційну, нормотворчу. При цьому чи не найбільше суперечок виникає стосовно контроль-наглядової функції, що була віднесена до допоміжних. На перший погляд, це може здатися дещо суперечливим, оскільки у діяльності деяких правоохоронних органів державної влади (наприклад, для органів прокуратури) вона відіграє одну з центральних ролей. Зовсім неви-

падково в окремих країнах прокуратуру часто відносять до окремої гілки державної влади, яку визначають як контрольно-наглядову. Утім, причина, за якої контрольно-наглядова функція була включена до групи допоміжних правоохоронних функцій полягає у тому, що наслідками контролю та нагляду далеко не обов'язково є застосування засобів примусу до правопорушників. У цьому сенсі, діяльність прокуратури суттєво різниться від функціонування деяких інших правоохоронних органів, для яких реалізація контрольно-наглядової функції передбачає лише збір інформації з метою її узагальнення, розробки тих чи інших соціальних програм тощо. Виходячи з запропонованої моделі, можна стверджувати, що поняттям правоохоронна діяльність охоплюється функціонування тих органів, які мають у сфері своєї компетенції реалізацію однієї (або більше) з основних правоохоронних функцій. Отже, окреслюючи структуру правоохоронної діяльності на основі узагальнення групи основних завдань, що ставляться в процесі цієї діяльності, можна зробити висновок, що вона складається з чотирьох основних видів діяльності, якими є: а) діяльність державних органів з реалізації та забезпечення правосуддя; б) діяльність органів прокуратури; в) діяльність з виявлення, запобігання та розслідування злочинів; г) діяльність із захисту державної безпеки, державного кордону та охорони правопорядку. Але висловлена позиція потребує на певні уточнення.

Перше з них стосується віднесення до правоохоронної діяльності процесу реалізації правосуддя. Справді, це питання виявляється надзвичайно дискусійним у сучасній юридичній науці. Хоча, за ради наукової справедливості, слід зазначити, що ця проблема неодноразово дискутувалась й у радянській юридичній науці. Зокрема, одним з найбільш активних учасників цієї дискусії був Л. Явич, який стояв на позиціях, що правосуддя є одним з напрямів правоохоронної діяльності [7]. В одних випадках йдеться про правомірність жорсткого розмежування між реалізацією правосуддя та реалізацією діяльності з охорони і захисту прав і свобод людини та громадянина, в інших – про належність чи неналежність органів судової влади до правоохоронних органів. Але у будь-якому випадку, суть проблеми залишається незмінною. Так, В. Корж доводить, що суди відносяться до правоохоронних органів, а здійснення правосуддя є невід'ємним елементом системної діяльності з охорони та захисту прав людини [8]. Цю ж думку аргументує Г. Омеляненко [9]. Для інших дослідників правосуддя є специфічним видом діяльності, який слід розглядати окремо від правоохоронної діяльності, що обґрунтовується специфічною роллю суду як у системі державної влади, так і в процесі захисту прав людини і громадянина. Тому судові органи не включаються до правоохоронних органів такими авторами як А. Гель, Г. Семаков [10] та В. Капіцин [11]. Подібні аргументи та контраргументи поважних фахівців у галузі юридичної науки стосовно цієї проблеми можна наводити у великій кількості.

Водночас, подібна невизначеність щодо поняття правосуддя зумовлена перш за все відсутністю чіткого та уніфікованого законодавчого підходу до розв'язання цієї проблеми. Справді, вже з самої назви закону «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» випливає, що ці дві групи органів державної влади відрізняються. Не намагаючись з'ясувати, який саме логічний знак застосував вітчизняний законодавець у цьому випадку, зауважимо, що у тому ж законі ми зустрічаємо й такі формулювання як: «працівники суду та інших правоохоронних органів», «працівники суду або іншого правоохоронного органу», що робить положення про «жорстке» розмежування між цими двома видами діяльності вже не таким юридично аргументованим. З іншого боку, звертаючись до Кримінального кодексу України, впадає в око, що у ньому кримінально карні посягання на працівників правоохоронних органів та працівників суду викладаються у окремих статтях. Отже, не лише у науково-юридичній літературі, але й на рівні чинного законодавства доволі часто вкрай важко дати однозначну відповідь чи є правосуддя одним з напрямів реалізації правоохоронної діяльності і чи правильно відносити суди до системи правоохоронних органів. На думку автора, в основі виділення судів з системи правоохоронних органів лежить те, що вони відносяться до окремої гілки державної влади, а саме – судової влади. Але, насправді, цей аргумент стосується лише самих органів державної влади, а не правоохоронної діяльності як такої. Якщо суд здійснює охорону прав людини і громадянина, – а це прямо випливає зі змісту Закону України «Про судоустрій України» де зазначається, що суд, здійснюючи правосуддя, на засадах верховенства права забезпечує захист гарантованих Конституцією України та законами прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, – то тоді необхідно погодитись з тим, що він реалізує і правоохоронну діяльність. До того ж про спорідненість функції правосуддя з процесом правоохоронної діяльності свідчить і те, що такі поняття як охорона та захист прав людини і громадянина часто вводяться до самої дефініції правосуддя. Наприклад, згідно визначення А. Туманянц «правосуддя – це діяльність суду щодо захисту прав і законних інтересів громадян, яка здійснюється шляхом розгляду й вирішення конкретних справ, а також застосування у разі необхідності передбачених законом заходів примусу» [12]. Ще більш рельєфно мета охорони прав громадян як обов'язковий елемент у визначенні сутності правосуддя відображена у дефініції відомого російського правознавця М. Тихомирова, який пише, що правосуддя є здійснюваною в процесуальному порядку правозастосовною діяльністю суду з метою охорони прав і інтересів громадян, організацій, держави [13].

Таким чином, процес правосуддя, який хоча і здійснюється спеціально уповноваженими органами державної влади, які у своїй сукупності утворюють систему судової влади, що є окремою та незалеж-

ною гілкою державної влади, тим не менш, за своїм характером діяльність судових органів з відправлення правосуддя може розглядатись як один з напрямів більш загального виду діяльності, якою є правоохоронна діяльність. У цьому сенсі, застосовуючи поняття правоохоронна діяльність ставиться за мету не виділення органів тієї або іншої гілки державної влади (якби питання стояло саме таким чином, то тоді аргумент щодо належності різних правоохоронних органів до різних гілок державної влади насправді мав би вирішальну силу), а саме визначення специфічного виду діяльності органів державної влади, що на практиці реалізується в процесі функціонування одразу ж декількох гілок державної влади.

Інше питання, пов'язане з аналізом структури правоохоронної діяльності стосується того, які органи не слід відносити до системи правоохоронних органів. Розв'язання цієї проблеми є важливим з огляду на те, що у разі відсутності чіткого законодавчого визначення переліку правоохоронних органів, слід мати достатньо надійні критерії не лише для того, щоб визначити той або інший орган державної влади як правоохоронний, чи такий, що здійснює правоохоронну діяльність, але й для того, щоб бути здатними відрізнити правоохоронну діяльність від інших схожих на неї напрямів діяльності органів державної влади. Тобто, застосовуючи наукову термінологію, доцільно мати як критерії верифікації правоохоронної діяльності, так і критерії фальсифікації тієї діяльності, яка хоча і наближається до правоохоронної, але насправді нею не є. Найбільш спорідненою з правоохоронною діяльністю є контрольна діяльність. Більше того, цілий ряд право-

охоронних органів, реалізуючи завдання охорони та захисту прав людини і громадянина, так чи інакше виконують контрольні функції. Але суттєва відмінність між цими двома групами органів полягає у тому, що для правоохоронних органів контрольна діяльність вступає лише засобом охорони та захисту прав людини, тоді як для контрольних органів пріоритетною є функція контролю, а не охорони права. До таких органів відносяться: а) контрольно-координуючі органи; б) органи парламентського контролю; в) розвідувальні органи; г) органи з контрольною функцією (Рахункова палата України, органи державного контролю за цінами, інспекції державно-будівельного контролю, органи виконавчої влади у сфері стандартизації, метрології та сертифікації, органи державного контролю якості лікарських засобів, органи Пенсійного фонду України, органи державного пробірного контролю, органи державної статистики, виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад, органи державного пожежного нагляду, органи залізничного транспорту, органи морського та річкового транспорту, органи повітряного транспорту, адміністративні комісії при виконавчих органах влади, військові комісаріати, органи Міністерства праці та соціальної політики України, органи рибоохорони, органи мисливського господарства, органи державного ветеринарного контролю та ін.). Тому, говорючи про правоохоронну діяльність та про правоохоронні органи, важливо відрізнити їх від різноманітних контрольних органів державної влади, або таких органів, для яких виконання контрольної функції є одним з основних напрямів їх функціонування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Петришин О. Проблеми соціалізації правової науки. *Право України*. 2010. № 4. С. 136-137.
2. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: Академічне видання. Х.: Право, 2009. С. 157-159.
3. Лаврінчук І. Обставини встановлення правового статусу державного службовця. *Право України*. 1999. № 9. С. 99.
4. Осадчий В. Правоохоронні органи як суб'єкти кримінально-правового захисту. *Право України*. 1997. № 11. С. 71.
5. Солов'євич І. В. Державна влада в Україні і місце в ній правоохоронної діяльності: конституційно-правові аспекти : автореф. дис. канд. юридичних наук 12.00.02 – конституційне право / Національна академія внутрішніх справ України. К., 1997. С. 14.
6. Закон України «Про національну поліцію» від 02. 07. 2015. Ст. 23.
7. Явич Л. С. Государство, право, общественный порядок в период строительства коммунизма. М.: Высшая школа МООН СССР, 1967. С. 32-42.
8. Корж В. Актуальні питання реформування органів прокуратури. *Право України*. 1998. № 5. С. 37.
9. Омеляненко Г. Нова Конституція України і питання судової влади та судочинства. *Право України*. 1996. № 10. С. 11-12.
10. Гель А. П., Семаков Г. С., Цвігну Д. П. Правоохоронні органи України : Курс лекцій. К.: МАУП, 2000.
11. Капицын В. М. Права человека и механизмы их защиты. М.: ИКФ «Экмос», 2003. С. 200.
12. Туманянц А. Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. Х.: Основа, 2000. С. 9.
13. Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия. М.: «Наука», 2000. С. 347.